

STRESZCZENIE PRACY DOKTORSKIEJ

„PRZESZUKANIE OSOBY A KONTROLA OSOBISTA – UJĘCIE PRAWNO-KRYMINALISTYCZNE”

Autor: mgr Aneta Kamińska-Nawrot

Promotor naukowy: prof. dr hab. Jerzy Kasprzak

Przeszukanie osoby i kontrola osobista to czynności, które nierozzerwanie związane są z przymusem i ingerencją organów reprezentujących interes państwa, w prawa i wolności jednostki zagwarantowane Konstytucją RP, tj.: prawo do poszanowania godności człowieka (art. 30), prawo do nietykalności osobistej (art. 41 ust. 1) czy prawo do prywatności (art. 50 i art. 8 EKPC).

Pomimo tego, iż czynności te łączą wiele wspólnych cech, w tym przede wszystkim podstawa ich stosowania – uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, ustawodawca, z niewiadomych powodów zróżnicował sytuację prawną osób, wobec których czynności te są stosowane, na niekorzyść osób kontrolowanych.

Jednolita przesłanka, która uruchamia jednocześnie przeszukanie osoby i kontrolę osobistą skutkuje tym, iż organy ścigania stają przed dylematem wyboru między podejmowaniem działań w ramach procedury karnej a działaniem w oparciu o przepisy ustawy o Policji. Pozbawione normatywnego uzasadnienia rozwiązanie, nie tylko wprowadza chaos w praktycznym wykorzystaniu tych instytucji, ale także, wkraczając w konstytucyjnie chronione prawa jednostki, nie zapewnia należnych jej praw. Należy przy tym podkreślić, że przepisy regulujące kontrolę osobistą nie uwzględniają zasad przyzwoitej legislacji, opartej głównie na określoności i konkretności przepisów prawa¹ i zezwalają organowi na podejmowanie swobodnych decyzji w tej sferze, a tym samym na zastępowanie prawodawcy.

Do przeprowadzenia przeszukania osoby i kontroli osobistej, oprócz prokuratora i Policji, uprawnionych zostało kilkanaście nieprokuratorskich organów, mimo tego, iż wskazane wydaje się, iż z uwagi na specyfikę tych czynności, ich ilość powinna być ograniczona do minimum. Ponadto ustawodawca powinien wymagać, aby organy te posiadały jak najwyższe kompetencje do dokonywania tych czynności oraz odpowiednie instrumenty prawne, wskazujące konkretne (bez możliwości interpretacji) algorytmy postępowania w przypadkach wkraczania w tak delikatne sfery.

¹ P. Sarnecki, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004, s. 58.

Na uwagę zasługuje fakt, iż uprawnienie do przeszukiwania osób oraz ich kontrolowania, w zależności od rodzaju organu, znajduje umocowanie w różnych aktach prawnych regulujących ich działalność, przy czym podstawy, przesłanki, cele czy uprawnienia osób kontrolowanych są zróżnicowane. Ta ogólna analiza przesłanek budzi poważne zastrzeżenia, zważywszy na fakt, że w jednym państwie powinien funkcjonować jeden, spójny, oparty na Konstytucji RP system prawny. Ujawnia ona zarówno brak współpracy poszczególnych służb już na etapie ich tworzenia, ale też brak możliwości skutecznego i sprawnego działania w przypadkach, np. klęsk żywiołowych. Kontrowersje dotyczą także konstytucyjności tych przepisów, głównie w zakresie ograniczania prawa do kontroli legalności działania tychże organów przez niezależny sąd bądź go pozbawiania, co w rezultacie doprowadziło do uznania tych przepisów przez Trybunał za niekonstytucyjne².

W niniejszej pracy przeprowadzona została analiza literatury przedmiotu, aktów prawnych oraz orzecznictwa odnoszących się do problematyki przeszukania osoby i kontroli osobistej, ze wskazaniem podobieństw i różnic tych dwóch czynności oraz podmiotów w nich uczestniczących a także ich praw i obowiązków.

Po dokonaniu charakterystyki ogólnych pojęć związanych z przeszukianiem, ich rodzajami oraz rygorami z nimi związanymi, przeszukanie osoby przedstawione zostało jako poszukiwawcza czynność dowodowa, od której efektów bardzo często zależy wynik całego procesu karnego, a także jako środek przymusu procesowego, którego celem jest zapewnienie realizacji zadań procesu karnego, z podkreśleniem wykrywczego charakteru tej czynności, który zdecydował o umieszczeniu tej czynności w dziale *Dowody*, a nie *Środki przymusu*³.

Czynności przeszukania osoby i kontroli osobistej przedstawione zostały również w kontekście realizacji wybranych zasad konstytucyjnych, takich jak: zasada demokratycznego państwa prawnego, zasada prawa do sądu oraz zasada informacji prawnej i legalności działania organów reprezentujących państwo. Przeprowadzona analiza przepisów w tym zakresie ujawniła, że oprócz zastrzeżeń odnoszących się do zasad przyzwoitej legislacji, ustawodawca nie zapewnił osobom kontrolowanym odpowiednich gwarancji, pozbawiając ich tym samym poczucia bezpieczeństwa, w tym między innymi prawa do możliwości skontrolowania decyzji organu dokonującego kontroli osobistej przez niezależny sąd.

² Wyrok TK z dnia 14 grudnia 2017 r., K 17/14, OTK ZU A/2018, poz. 4.

³ T. Grzegorzczak, *Dowody w procesie karnym*, Warszawa 1998, s. 98–101; Zob. R. Ponikowski, *Dowody – zagadnienia podstawowe i systemowe*, [w:] *Postępowanie karne. Część ogólna*, red. J. Skorupka, Warszawa 2012, s. 369–370.

W pracy przedstawiono również sposób przygotowania do czynności przeszukania osoby przez organ Policji, jako czynności bardzo złożonej, wymagającej zaangażowania wielu sił i środków oraz merytorycznej wiedzy osób odpowiadających za jej wynik, a także jej rolę w procesie karnym.

Podjęto również rozważania na temat taktyki przeszukania osoby, która uzależniona jest między innymi od rodzaju popełnionego przez sprawcę przestępstwa, jego przeszłości kryminalnej, a także od trybu, w których osoba została zatrzymana.

Przeprowadzono także analizę przepisów regulujących postępowanie z przedmiotami znalezionymi podczas przeszukania osoby oraz kontroli osobistej, która w odniesieniu do tej drugiej budzi szereg zastrzeżeń, szczególnie w kontekście zabezpieczenia materiału dowodowego, i wymaga dogłębnych zmian.

Rozważania dotyczą także taktyki przeprowadzania kontroli osobistej. Podczas prowadzonej analizy porównawczej, zwrócono szczególną uwagę na element odróżniający przedmiotowe czynności od siebie - jest to „granica”, której organ Policji nie może przekroczyć, a mianowicie zakaz odsłaniania podczas kontroli osobistej przykrytej odzieżą powierzchni ciała. Zakaz ten nie obowiązuje podczas czynności przeszukania osoby ani też sprawdzenia osoby zatrzymanej.

Z uwagi na fakt, iż kontrola osobista może zakończyć się w różny sposób, nieodzowne stało się przedstawienie różnych rodzajów zatrzymania osoby. Podczas tej analizy zwrócono uwagę na fakt, iż sprawdzenie osoby w związku z jej zatrzymaniem, znacznie bardziej niż kontrola osobista ingeruje w nietykalność osoby zatrzymanej, a mimo tego, ustawodawca nie widział potrzeby, aby określić granice tej ingerencji.

Mając na uwadze powyższe, podjęta została próba odpowiedzi na pytanie o sens istnienia przepisów uprawniających funkcjonariuszy Policji do przeprowadzania kontroli osobistej w oparciu o jednolitą przesłankę uruchamiającą jednocześnie kontrolę osobistą i przeszukanie osoby.

W celu rozwiązania powyższego problemu i uzyskania odpowiedzi na postawione pytania, metodą sondażu diagnostycznego przeprowadzone zostały badania. Wzięło w nim udział 1042 policjantów, którzy w okresie od lipca 2017 roku do marca 2018 r., przebywali w jednostkach szkoleniowych Policji, gdzie uczestniczyli w różnych kursach specjalistycznych.

Wyniki przeprowadzonych badań w całej rozciągłości potwierdziły założone hipotezy, iż istnienie w jednym systemie prawnym dwóch podobnych do siebie czynności uruchamianych

w tym samym momencie, nie znajduje normatywnego uzasadnienia i powinno skutkować zmianą lub uchycieniem tych przepisów.

W pracy uwzględniono stan prawny na dzień 1 czerwca 2018 roku.